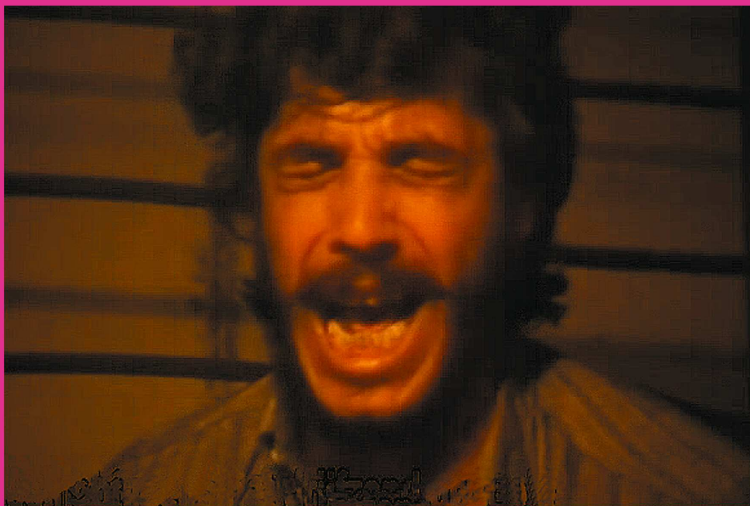

DUENDE

EEN FILM VAN RAMÓN GIELING

Fotografie GOERT GILTAIJ Geluid LUKAS BOEKE
Algemeen assistent CATHERINE TEN BRUGGENCATE
Montage JAN WOUTER VAN REIJEN Mixage JPS STUDIO'S
Productie FRANS RASKER Scenario en regie RAMÓN GIELING
Met SALVADOR VEGA FAMILIE AGUJETAS ANTONIO CORBACHO
JOSÉ AMADOR RAFAEL DE PAULA PEPE LUIS VARGAS
CATHERINE TEN BRUGGENCATE Laboratorium RCM

De film kwam tot stand met steun van
het Nederlands Fonds voor de Film & NOS Televisie 1986

Duende (1986)

Regie en scenario: Ramón Gieling.

Camera: Goert Giltay.

Montage: Jan Wouter van Reijen

Geproduceerd door Frans Rasker

Met: Salvador Vega, Fernando

Quiñones, Luis Agujetas,

Familie Amador, Alfonso del Rio,

Catherina ten Bruggencate

en anderen.

De crew tijdens de opnamen

Het verhaal gaat dat de wonderbaarlijk mooie flamenco-zangeres Pastora Pávon, die luisterde naar de bijnaam *La Nina de los Peines* (Het Meisje met de Kammen), ooit optrad in een kleine kroeg in Cádiz voor een gezelschap die al menige flamenco had beluisterd.

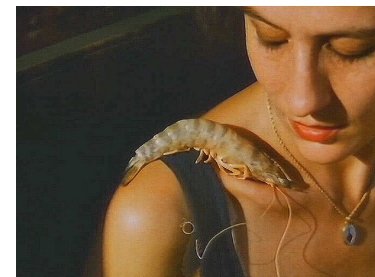
Ze had een schitterende stem, een 'stem als vloeibaar metaal', zo stelt Federico Garcia Lorca, die het verhaal vertelt. Maar hoe schitterend de klanken ook waren die ze uit haar stembanden toverde, het publiek bleef stil. Geen enkel olé, geen teken van goedkeuring. Sterker, één keer klonk vanuit het publiek het beledigende 'Viva Paris', alsof, zo stelt Lorca, degene die dat riep wilde zeggen, 'Hier geven we niet om bekwaamheid, techniek of meester-

werken. Hier geven we om iets anders.' Maar Het Meisje met de Kammen kreeg men niet zomaar klein.

Zij richtte zich op, spande zich, alsof zij diep vanuit de aarde van dit Andalusische land iets probeerde op te zuigen, iets dat haar bloed én haar stem kon laten koken. Ze 'begon te zingen zonder stem, ademloos, zonder subtiliteit, met brandende keel, maar... met *duende*.

Ze slaagde erin het geraamte van het lied kwijt te raken, om vrij baan te geven aan een furieuze en brandende *duende*.' En natuurlijk herkende dit publiek, voor wie slechts magische emotie telde, dit moment waarin de zangeres het gevecht levert met haar stem, haar lichaam, haar ziel, om in de klanken die zij als het ware uitbraakt, iets duisterder, dieper, universeler uit te drukken dan ooit mogelijk is met de meest perfecte stembeheersing, de grootst mogelijke technische virtuositeit. En het publiek moet zijn uitgebarsten in een euforisch olé, olé *La Nina de los Peines*.

En het publiek deelde in de emotie, in de duistere kracht die men *duende* noemt.

De Spaanse dichter en toneelschrijver Federico Garcia Lorca vertelt dit verhaal in een lezing die hij in 1929 schreef onder de titel:

Theorie en functie van de duende

Hij probeert hierin ervaringen zoals die in de kleine kroeg in Cádiz plaatsvonden en waarvoor in de Spaanse taal het woord *duende* bestaat, te beschrijven en te analyseren.

Ramón Gieling vertaalde deze tekst in 1984 voor het tijdschrift *Wolfsmoed* en toog in het najaar van 1985 met een filmploeg naar Spanje (Madrid, Sevilla, Cádiz) om met de lezing van Lorca als leidraad op zoek te gaan naar dit magische begrip *duende*.

Duende, een moment van duistere en magisch kracht in een kunstwerk of vertolking. *Duende*, een begrip waarvan Gieling ons in de eerste titelkaart van de film al meedeelt dat het als eigenschap heeft dat het zich niet laat uitleggen. Duende, in zijn meest authentieke vorm geworteld in de zigeuner-vertolkers van de flamenco-zang en -dans en het stierengevecht. 'Duister', 'magisch', 'niet uit

te leggen', 'een romantisch ideaal van de zigeuner'. Met deze ingrediënten kan een vertoog over de duende snel een semi-poëtisch, gesloten, eindeloos metaforische kakofonie opleveren.

Zowel Lorca als Gieling in zijn voetspoor, stellen zich een bijna onmogelijke opdracht: zij proberen iets te begrijpen (en over dat begrijpen iets mee te delen) dat hen steeds weer (woord na woord, filmbeeld na filmbeeld) zal ontglippen.

Het intellect, de verstandelijke reflectie, schiet te kort om deze bestaande collectieve ervaring die men duende noemt en die zich bovendien altijd onaangekondigd voordoet, duidelijk te definiëren en vast te leggen. juist daarom is de tekst van Lorca en de film van Gieling zo wonderlijk. Zij lijken beide dat onmogelijke toch voor een groot deel mogelijk te maken, alsof er toch een taal bestaat die zo'n begrip als duende kan naderen. Tekst en film zijn tegelijkertijd glashelder en duister, tegelijkertijd analytisch en lyrisch. Een dubbelheid die men niet vaak tegenkomt, maar die hier precies op zijn plaats is.

Lorca neemt in zijn lezing soms zijn toevlucht tot raadselachtige, fascinerende metaforen. Maar steeds op tijd is er een anecdote, een uitspraak van een danser, of een meestergitarist, waardoor de *duende* wordt geworteld in een alledaags bestaan van mensen van vlees en bloed. Gieling lijkt eenzelfde tactiek te hanteren.

De grotere rijkdom aan mogelijkheden om niveaus van tekst, gesproken woord, muziek en beelden over elkaar heen te schuiven maken de film weliswaar iets complexer, maar dat wordt ruimschoots gecompenseerd door de mogelijkheid van film om de mensen en hun zang, dans, of gevecht met de stier ook 'werkelijk' op te voeren.

Duende is gebaseerd op het bekende, heldere principe van herhaling en variatie.

Wat steeds terugkeert is de tekst van Lorca, waaruit specifieke vertolkers (een zanger, stierenvechter, enzovoort) fragmenten voorlezen die betrekking hebben op hun eigen uitdrukkingsvorm. We krijgen zo de tekst van Lorca in fragmenten aangeleverd, maar steeds via een andere stem, een andere verankering, waardoor de woorden didactisch worden gekoppeld aan personen die de duende kennen. De fragmenten van Lorca's tekst zetten we zo als (nu levende) legostenen op elkaar, waardoor steentje voor steentje het begrip wordt uitgebreid.

De werkwijze is zo niet die van een steeds nauwkeuriger definiëren, maar van een uitbouwen, opstapelen. Het 'steeds meer' levert dan wel niet iets preciezers, gerichters op, maar wel dat het begrip ons nader komt (ook in de betekenis van iemand na staan: we gaan het begrip aantrekkelijk, verleidelijk, fascinerend vinden). En daar tussendoor wordt deze analytische arbeid voortdurend onderbroken door ver-

leidelijke momenten waarin wordt gezongen, gedanst en uiteindelijk een 'faena' uit een stierengevecht wordt getoond. Maar ook deze zang en dans wordt geworteld in echte individuen. Ze zijn niet vastgelegd in de door toerisme overspoelde cuevas van Granada, of in een prestigieuze balletsetting zoals we die kennen uit de films van Carlos Saura, maar in een letterlijk alledaagse omgeving, in de smederij van een van de zangers, voor het huis (op de achtergrond twee kinderen die aan tafel toekijken), bij een vuurtje in een olieton op een verzamelplaats van oud ijzer.

Zo wordt dit abstracte begrip voortdurend geïndividualiseerd, geworteld in mensen waarbij men 'ervaringen' kan vermoeden.

Als toeschouwer van **Duende** heb je steeds het gevoel dat je het begrip gestaag nadert. Zowel analytisch als lyrisch, in verhelderende woorden en in de lyriek van mensen en landschappen (waar anders zou men zich dit alles kunnen voorstellen dan in deze geschroeiende aarde?).

Zo gaat de film niet recht op zijn doel af, maar de cirkel sluit zich wel steeds nauwer. Dat is niet gering, voor een project dat men in eerste instantie voor onmogelijk zou houden.

Peter Delpout

Duende is te koop bij:

www.mediaal.nl

telefoon: 0561-433460

email: info@mediaal.nl